

نقش کتابداران و اطلاع‌رسانان پزشکی در تحقیقات پزشکی: مقایسه نظرهای پژوهشگران و کتابداران

مریم اخوتی¹

اعظم بذرافشان²

چکیده

اطلاعات، پشتوانه تحقیق است و کتابداران و اطلاع‌رسانان علاوه بر آنکه به عنوان محقق می‌توانند به تولید علم پردازند، می‌توانند در فرایند تحقیق به پژوهشگران کمک کنند. این پژوهش، نقش کتابداران و اطلاع‌رسانان را از دیدگاه استادان و دانشجویان پژوهشگر و همچنین کتابداران و اطلاع‌رسانان دانشگاه علوم پزشکی کرمان، بررسی کرده است. دو پرسشنامه پژوهشگر ساخته (پرسشنامه کتابدار و پرسشنامه پژوهشگر) در بین 25 کتابدار دانشگاه و 69 استاد و 29 دانشجوی پژوهشگر، به شکل حضوری توزیع شد که تمام کتابداران و دانشجویان و حدود 85% از استادان پاسخ دادند. طبق یافته‌ها در زمان پژوهش 83 طرح انجام شده بود. استادان پژوهشگر، بیش از دانشجویان از کتابخانه استفاده می‌کردند و همچنین بیش از دانشجویان از کتابدار کمک گرفته بودند. بین استفاده از کتابخانه و درخواست کمک، رابطه‌ای معنادار بود؛ اما بین مدرک تحصیلی و میزان آشنایی با منابع و روش تحقیق کتابداران بر درخواست کمک از وی، رابطه معناداری مشاهده نشد. مهمترین مرحله ای که در آن از کتابدار کمک می‌گرفتند، جستجوی اطلاعات بود. مهمترین عامل در عدم تقاضای کمک از کتابدار، کمبود وقت کتابدار ذکر شده بود. بنابراین، لازم است با انجام پژوهشهایی، عوامل ایجاد انگیزه و نیازهای آموزشی کتابداران مشخص و به‌طور مداوم و مرتب برای آنها دوره‌های بازآموزی و کارگاه‌های آموزشی برگزار شود.

کلیدواژه‌ها: کتابدار، تحقیق، پژوهشگر.

مقدمه

تحقیق، زیربنای توسعه است؛ از این رو کشورهای توسعه یافته (در مقایسه با کشورهای در حال توسعه) درصد بالاتری از درآمد ناخالص ملی خود را صرف تحقیقات می‌کنند. چون اطلاعات پشتوانه تحقیق است، کتابداران و متخصصان اطلاع‌رسانی که در فعالیتهای مربوط به گردآوری، پردازش، ذخیره و بازیابی اطلاعات تبحر دارند، می‌توانند در فرایند تحقیق، نقش مفید و مؤثری داشته باشند. انجمن کتابداری پزشکی آمریکا وظیفه کتابداران پزشکی را کمک به پزشکان، داروسازان، پیراپزشکان، بیماران و مؤسسه‌های مربوط در امر بازیابی، فراهم آوری، اشاعه و ارائه با کیفیت ترین اطلاعات پزشکی و همچنین انجام تحقیقات پزشکی و طراحی پایگاه‌های اطلاع‌رسانی و مدیریت پایگاه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی مربوط، ذکر کرده است (دیانی 1385). پژوهشهای مختلف، نقش کتابداران را در فعالیتهای مختلف بررسی کرده اند. باوجود محیطهای اطلاعاتی کاربرمدار، هنوز جستجوی اطلاعات توسط کتابداران (جستجوی واسطه) جایگاه خاص خود را

۱. عضو هیئت علمی دانشکده مدیریت و اطلاع‌رسانی پزشکی کرمان.

۲. دانشجوی کارشناسی ارشد علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه علوم پزشکی ایران

حفظ کرده است؛ زیرا بررسی «ولک»³ نشان داد 83% کسانی که در جستجوی اطلاعات، از کتابدار کمک گرفته بودند، از نتیجه جستجو رضایت داشتند و 51% اظهار داشتند نتایج جستجو بر درمان و یا کیفیت زندگی آنها تأثیر داشته است. حدود 96% معتقد بودند برخی از مدارکی را که کتابدار برای آنها بازیابی کرده بود، از طریق دیگری پیدا نکرده بودند (ولک 2007). «مک لین»⁴ معتقد است کتابداران و متخصصان اطلاع‌رسانی به تغییرات واکنش نشان داده و با توجه به شرایط فعلی، نقشهای جدیدی پذیرفته‌اند، از جمله، کتابداران بالینی همچنین کتابداران، مهارتهای جدید کسب کرده‌اند: جستجوی ماهرانه⁵، تهیهٔ مرورهای نظام‌مند⁶ و نقشهای آموزشی (مک لین 2006). آلپی⁷ (2005) نیز به نقش مؤثر کتابدار بالینی در مراقبتهای بهداشتی اشاره کرده است. با توجه به گسترش پزشکی مبتنی بر شواهد، کتابداران به عنوان جستجوگران ماهر، تحلیلگران و سازمان‌دهندگان اطلاعات و آموزش دهندگان سواد اطلاعاتی، نقش مؤثرتری نسبت به قبل دارند (بوت و والتن⁸ 2000). «هریس»⁹ در پژوهش مروری - مشاهده‌ای، به نقش چندگانهٔ کتابداران در تهیهٔ مرورهای نظام‌مند کوکران¹⁰ اشاره کرده است: جستجوگران ماهر، سازمان‌دهندگان و تحلیلگران اطلاعات (هریس 2005). آنها در پژوهشی دیگر، به همکاری بین یک کتابدار و دو فیزیولوژیست برای تهیهٔ مرورهای نظام‌مند که در تحقیقات حوزهٔ بهداشت و سلامت نقش مهمی دارند، اشاره کرده‌اند. این همکاری که در حوزهٔ آب درمانی و درد صورت گرفت، نشان داد کتابداران می‌توانند در این گونه مطالعات، بسیار مفید واقع شوند (سوینکلز¹¹ و همکاران 2006). نقش کتابداران در طرحهای متاآنالیز نیز بررسی شده است. بررسیهای متاآنالیز، ابزاری آماری و اپیدمیولوژیک هستند. برای ترکیب نتایج مطالعات مجزا و ارائه نتیجه‌گیری برای ارزیابی اثربخشی درمان و تا حد زیادی به متون احتیاج دارند؛ بنابراین، کتابداران می‌توانند در این گونه طرحهای پژوهشی، حضور و همکاری مؤثری داشته باشند (مید و ریچاردز¹² 1995). «بورلی»¹³ و همکاران معتقدند متخصصان اطلاع‌رسانی از «یابندگان شواهد و مدارک» و «فراهم‌کنندگان مدارک» به «فیلترکنندگان متون»، «تحلیل‌گران، آموزش‌دهندگان و اشاعه‌دهندگان» تغییر شغل داده‌اند؛ بنابراین یازده نقش برای این متخصصان برشمرده‌اند: مجری طرح، مدیر طرح، جستجوگر متون، اداره‌کننده منابع¹⁴، فراهم‌کنندهٔ مدارک، ارزیاب، گردآورندهٔ داده، ترکیب‌کننده¹⁵ داده‌ها، اشاعه‌دهنده و تهیه‌کنندهٔ گزارش و پژوهشگر. «مان»¹⁶ و همکاران (2006) نیز 30 لقب برای کتابدار برشمرده‌اند که «مأمور¹⁷ تحقیق» یکی از آنهاست. بنابراین، کتابداران علاوه بر آنکه در جستجوی اطلاعات و آموزش، نقش مؤثری داشته‌اند، در حوزهٔ تحقیق نیز از دو جنبه مشارکت دارند: به عنوان پژوهشگر

-
1. Volk.
  2. Maclean.
  3. Expert searching.
  4. Systematic reviews.
  5. Alpi.
  1. Booth & Walton.
  2. Harris.
  3. Cochrane.
  4. Swinkels.
  5. Mead & Richards.
  6. Beverley.
  7. Reference manager.
  8. Synthesizer.
  9. Mann.
  10. Officer.

(که مقاله‌های منتشر شده از آنها و همچنین داشتن نشریه‌های تخصصی، مؤید این نکته است) و به عنوان مشاور (که می‌توانند به پژوهشگران در انجام مراحل مختلف پژوهش کمک کنند). «باطنی و همکاران» (1384) نظریه‌های مجریان طرح‌های تحقیقاتی مصوب دانشگاه علوم پزشکی اصفهان را در سال 1382 در خصوص ضرورت مشارکت کتابداران و اطلاع‌رسانان پزشکی در تحقیقات آنها پرسیده‌اند. بیش از 80% مجریان، حضور کتابداران و متخصصان اطلاع‌رسانی پزشکی را در تیم‌های تحقیقاتی، لازم دانسته‌اند. اما پژوهش «معمدی» (1381) در خصوص کمک گرفتن دانشجویان رشته‌های علوم تربیتی و علوم انسانی دانشگاه شیراز از کتابدار در انجام تحقیقات کتابخانه‌ای نشان داد با وجود اینکه حدود 92% افراد پاسخگو به کمک نیاز داشتند و حدود 76% از آنها از کسی کمک گرفته بودند؛ اما درصد کمی (25%) این کمک را از کتابدار خواسته بودند. لذا با توجه به جایگاه پژوهش و اهمیت مطالعاتی همچون مرورهای نظام مند و متاآنالیز و همچنین مطرح شدن مفاهیمی همچون پزشکی مبتنی بر شواهد، و از آنجا که در هریک از موارد فوق، اطلاعات، نقش بنیادین دارد، این پژوهش بر آن است که نقش کتابداران و اطلاع‌رسانان را از دیدگاه استادان و دانشجویان پژوهشگر و همچنین کتابداران و اطلاع‌رسانان دانشگاه علوم پزشکی کرمان بررسی کند تا ضمن تعیین نقش کتابدار در مراحل مختلف تحقیق، عوامل مؤثر بر استفاده نکردن از راهنمایی و کمک کتابدار، شناسایی شوند تا بتوان در جهت رفع آنها گام برداشت و امکان مشارکت بیشتر این افراد فراهم شود.

روش

برای انجام این پژوهش پیمایشی، فهرست اسامی اعضای هیئت علمی و دانشجویان پژوهشگر دانشگاه علوم پزشکی کرمان طی سالهای 84-80 از دفتر پژوهشی دانشگاه گرفته شد. تعداد این افراد، 98 نفر (69 استاد و 29 دانشجو) بود. پرسشنامه پژوهشگر ساخته‌ای* بین این پژوهشگران و همچنین 25 کتابدار کتابخانه‌های دانشگاه به شکل حضوری توزیع شد. روایی پرسشنامه‌ها با استفاده از نظرهای پنج نفر از استادان کتابداری تأیید و پایایی آنها نیز محاسبه شد (پرسشنامه مربوط به پژوهشگر، $\alpha = 0/87$ و پرسشنامه مربوط به کتابدار، $\alpha = 0/89$). به طور کلی 105 پرسشنامه (85/4%) از 123 پرسشنامه توزیع شده، تکمیل گردید (80 پژوهشگر (51 استاد و 29 دانشجو) و 25 کتابدار). داده‌ها با استفاده از نرم افزار SPSS 11.05 تجزیه و تحلیل شدند.

نتایج

105 پاسخ (85/4%) جمع آوری شد که تمام دانشجویان (29 دانشجوی پژوهشگر) و کتابداران (25 نفر) و 51 نفر (74%) از استادان پاسخ داده بودند. 51 نفر از پاسخگویان (50/5%) زن و 50 نفر (49/5%) مرد بودند (جدول شماره 1).

جدول 1. توزیع فراوانی پاسخگویان به تفکیک جنس

جنس	پاسخگو		عضو هیئت علمی		دانشجو		کتابدار		جمع	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد

* پرسشنامه استاد و دانشجو تا حد زیادی یکسان بوده صرفاً در جزئیاتی همچون مدرک تحصیلی (برای استاد) و مقطع تحصیلی (برای دانشجو) تفاوت داشتند؛ اما برخی سؤالهای مندرج در پرسشنامه کتابداران، در برخی موارد، متفاوت بود.

50/5	51	81	17	51/7	15	37/3	19	زن
49/5	50	19	4	48/3	14	62/7	32	مرد
100	101	100	21*	100	29	100	51	جمع

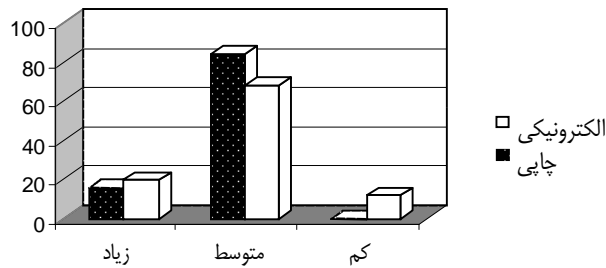
* 4 نفر از کتابداران به این سؤال پاسخ ندادند

نیمی از کتابداران پاسخگو مدرک کتابداری داشتند و مدرک نمی دیگر، غیر کتابداری بود. مدرک تحصیلی 62/5٪ از کتابداران پاسخگو، لیسانس و فقط مدرک 12/5٪ فوق لیسانس بود. 4/2٪ مدرک فوق دیپلم و بقیه (20/8٪) دیپلم داشتند؛ در حالی که 15/7٪ از استادان، مدرک فوق تخصص و 76/5٪ دکترای تخصصی و 7/8٪ فوق لیسانس داشتند و تمام دانشجویان پژوهشگر، دانشجوی دکترای حرفه‌ای بودند (جدول شماره 2).

جدول 2. توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب مدرک تحصیلی

مدرک تحصیلی	دیپلم		فوق دیپلم		لیسانس		فوق لیسانس		دکتری حرفه‌ای		دکتری تخصصی		فوق تخصص		جمع	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
کتابدار	5	20/8	1	4/2	15	62/5	3	12/5	-	-	-	-	-	-	24	100
استاد	-	-	-	-	-	-	3	5/9	-	-	37	72/5	11	21/6	51	100
دانشجو	-	-	-	-	-	-	-	-	29	100	-	-	-	-	29	100

40٪ پژوهشگران پاسخگو، از استادان گروه بالینی و 31/2٪ نیز از دانشجویان گروه بالینی بودند. درصد استادان و دانشجویان متعلق به گروه علوم پایه از گروه بالینی کمتر بود (به ترتیب 23/8٪ و 5٪). تعداد کل طرح‌های تحقیقاتی که پژوهشگران در دوره زمانی مورد بررسی انجام داده بودند، 83 مورد بود. از پژوهشگران در مورد استفاده از کتابخانه سؤال شده بود که حدود 45٪ (22 نفر) از استادان پژوهشگر، زیاد و درصد مشابهی (21 نفر) گهگاه از منابع اطلاعاتی کتابخانه استفاده می‌کردند؛ اما صرفاً 35٪ (10 نفر) از دانشجویان پژوهشگر، به میزان زیاد و 30٪ (9 نفر) گاه‌به‌گاه از منابع اطلاعاتی کتابخانه استفاده می‌کردند و حدود 30٪ (9 نفر) نیز بندرت استفاده کرده بودند؛ و یا اصلاً از کتابخانه استفاده نکرده بودند. آزمون کای دو، بین استادان و دانشجویان، از نظر استفاده از کتابخانه، اختلاف معناداری نشان داد ($p < 0.05$) و بین استفاده از کتابخانه و درخواست کمک از کتابدار، رابطه‌ای معنادار مشاهده شد ($p < 0.05$)؛ یعنی استادان (که از کتابخانه بیشتر استفاده می‌کردند) از کتابدار، بیشتر کمک گرفته بودند. از پژوهشگران، در مورد استفاده از منابع اطلاعاتی سؤال شده بود که بیش از نیمی از آنها (52/6٪) از مجله‌های الکترونیکی و 42٪ نیز از مدلاین (پاب مد) استفاده می‌کردند. از ژورنال‌های چاپی به میزان 40٪ استفاده می‌شد و کتابهای چاپی (37٪)، پایان‌نامه‌ها (36/7٪) و کتابهای الکترونیکی (30٪) در جایگاه‌های بعد قرار داشتند. اکثر کتابداران، مهارت اطلاع‌یابی خود را در استفاده از منابع چاپی، متوسط (84٪) و بقیه (16٪) زیاد، مشخص کردند؛ در حالی که درصد کسانی که مهارت خود را در استفاده از منابع الکترونیکی، متوسط، تعیین کرده بودند، کمی پایین‌تر از استفاده‌کنندگان منابع چاپی بود (68٪)؛ 20٪ این مهارت را زیاد و 12٪ نیز کم تعیین کردند (نمودار شماره 1).

نمودار 1. میزان آشنایی کتابداران با منابع چاپی و الکترونیکی

از کتابداران در مورد میزان آشنایی آنها با روش تحقیق سؤال شد که 60% آنها این میزان را متوسط و صرفاً 8% زیاد و بقیه (32%) کم تعیین کردند.

در پاسخ به سؤال «درخواست کمک از کتابداران در انجام تحقیق»، 46/2% از پژوهشگران، پاسخ مثبت و درصد بالاتری (53/8%) پاسخ منفی دادند (جدول شماره 3)؛ در حالی که پاسخ کتابداران، متفاوت بود؛ بدین معنا که حدود 79% آنها معتقد بودند از آنها برای انجام تحقیق، درخواست کمک شده است (جدول شماره 3). به طور کلی، تمام کتابداران به مفید بودن این کمک اعتقاد داشتند. 41/6% مفید بودن این کمک را متوسط و درصد بالاتری (58/4%)، این کمک را به میزان زیاد، مفید دانسته بودند؛ در صورتی که فقط 32/5% پژوهشگران، کمک کتابداران را مفید دانسته بودند.

جدول 3. فراوانی نسبی درخواست کمک از کتابدار

کتابداران		پژوهشگران		درخواست کمک
درصد	تعداد	درصد	تعداد	
79/2	19	46/2	36	بلی
20/8	5	53/8	42	خیر
100	24	100	78	جمع

همان طور که می‌دانید، پژوهش، فرایندی است شامل مراحل مختلف (تعیین موضوع، جستجوی اطلاعات، ارزیابی اطلاعات، تهیه و تدوین طرح پژوهش، جمع‌آوری داده‌ها و تدوین مقاله (گزارش پایان طرح)). مهمترین مرحله‌ای که پژوهشگران در آن از کتابداران درخواست کمک کرده بودند، مرحله جستجوی اطلاعات بود که کتابداران نیز همین مرحله را ذکر کرده بودند. پس از آن، از دیدگاه پژوهشگران، مرحله جمع‌آوری داده و از نظر کتابداران، مرحله تعیین موضوع بود (جدول شماره 4).

جدول 4. توزیع فراوانی امکان درخواست کمک از کتابدار در هر یک از مراحل پژوهش

مراحل پژوهش	تعیین موضوع	جستجوی اطلاعات	ارزیابی اطلاعات	تدوین طرح پژوهش	جمع‌آوری داده	تهیه مقاله
استادان	5	43	2	3	7	2
	35/7	53/1	22/2	25	38/9	25
دانشجویان	1	21	4	6	7	4
	7/1	25/9	44/4	50	38/9	50
جمع پژوهشگران	6	64	6	9	14	6
	42/8	79	66/6	75	77/8	75

2	4	3	3	17	8	کتابداران
25	22/2	25	33/4	21	57/2	
8	18	12	9	81	14	جمع
100	100	100	100	100	100	

در مراحل مختلف تحقیق، پژوهشگران از راه‌های مختلفی کمک می‌گرفتند: در مرحله تعیین موضوع، استادان از همکاران گروه (62/74%) و دانشجویان (79/3%) از استادان خود کمک می‌گرفتند. در مرحله یافتن اطلاعات، مهمترین منبع درخواست کمک از نظر استادان، همکاران گروه (52/49%) و سپس کتابداران (49/01%) و از نظر دانشجویان، استادان دیگر گروه‌های آموزشی (غیر از استادان خود) (65/51%) ذکر شدند. در مرحله ارزیابی اطلاعات و تهیه طرح پیشنهادی و تهیه مقاله، دو گروه به ترتیب، اولویت را به همکاران گروه و استادان گروه داده بودند؛ در مرحله جمع‌آوری داده‌ها، استادان معمولاً از دیگر همکاران خود در دانشگاه، بیشتر استفاده می‌کردند؛ دانشجویان معمولاً از استادان خود کمک می‌گرفتند؛ در مرحله تجزیه و تحلیل داده‌ها، استادان از همکاران خود در دانشگاه (خارج از گروه) و دانشجویان از استادان دانشگاه (خارج از گروه آموزشی خود) کمک می‌گرفتند (جدولهای شماره 5 و 6)؛ البته در مرحله تجزیه و تحلیل داده‌ها (17/24%) و همچنین سایر مراحل، کمیته تحقیقات دانشجویی را به عنوان منبع کمکی ذکر کردند. طبق دو جدول زیر، مرحله جستجوی اطلاعات، مرحله‌ای بود که استادان و دانشجویان پاسخگو، بیش از سایر مراحل تحقیق از کتابدار کمک می‌گرفتند و مراحل جمع‌آوری داده و ارزیابی اطلاعات، از این نظر در مراتب بعد واقع شده‌اند.

جدول 5. توزیع فراوانی درخواست کمک از منابع مختلف در مراحل مختلف تحقیق استادان

منابع اخذ کمک		همکاران گروه		استادان خارج از گروه		استادان خارج از دانشگاه		کتابدار	
مراحل تحقیق		درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد
تعیین موضوع		62/74	32	47/05	24	23/52	12	29/4	10
جستجوی اطلاعات		52/49	27	37/25	19	11/76	6	49/01	25
ارزیابی اطلاعات		62/74	32	45/09	23	19/6	10	23/5	12
تهیه طرح پیشنهادی		64/7	33	53/9	28	17/64	9	3/92	2
جمع‌آوری داده		43/13	22	45/09	23	19/6	10	27/45	14
تجزیه و تحلیل داده		39/21	20	78/42	40	15/68	8	-	0
تهیه مقاله ^۷		47/06	28	19/41	15	11/76	6	3/44	1

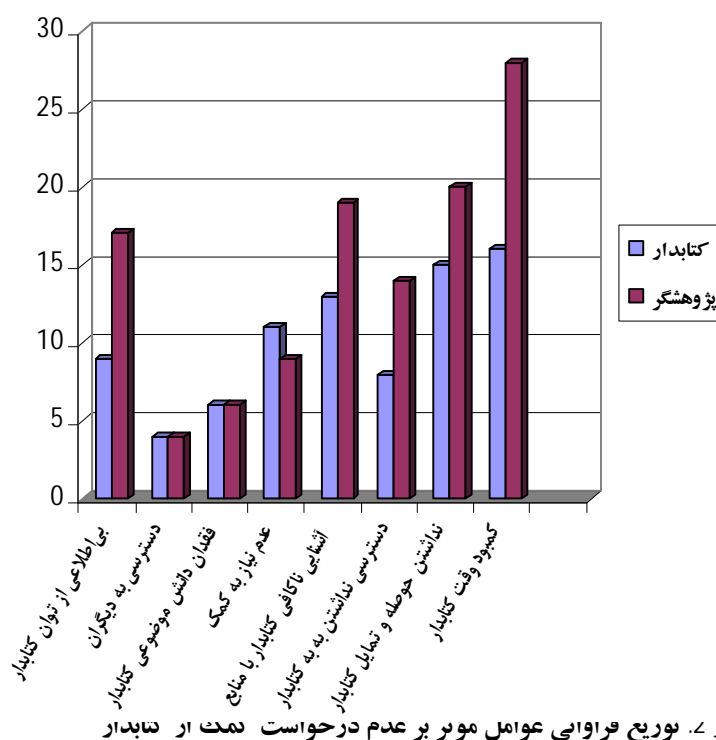
^۷ لازم به ذکر است، 47/06% از استادان در مرحله تهیه مقاله، «غیره» را انتخاب و منظور از آن را «خودم» ذکر کرده بودند.

جدول 6. توزیع فراوانی درخواست کمک از منابع مختلف در مراحل مختلف تحقیق دانشجویان

منابع اخذ کمک		استادان گروه		استادان دیگر گروه‌های دانشگاه		همکلاسی‌ها		سایر دانشجویان		کتابدار		غیره (کمیته تحقیقات دانشجویی)	
مراحل تحقیق		درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد
تعیین موضوع		79/3	23	55/17	16	13/79	4	6/89	2	24/13	7	6/89	2
جستجوی اطلاعات		41/37	12	65/51	19	13/79	4	10/34	3	37/93	11	13/79	4
ارزیابی اطلاعات		65/51	19	55/17	16	13/79	4	6/89	2	31/03	9	13/79	4
تهیه طرح پیشنهادی		65/51	19	51/72	15	17/24	5	-	0	27/58	8	13/79	4

منابع اخذ کمک		استادان گروه		استادان دیگر گروه‌های دانشگاه		هم‌کلاسی‌ها		سایر دانشجویان		کتابدار		غیره (کمیته تحقیقات دانشجویی)	
مراحل تحقیق		درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد
جمع آوری داده		51/72	15	44/82	13	13/79	4	13/79	4	34/48	10	10/34	3
تجزیه و تحلیل داده		55/17	16	65/51	19	6/89	2	6/89	1	3/44	1	17/24	5
تهیه مقاله		65/51	19	41/37	12	6/89	2	6/89	1	31/03	9	13/79	4

از نظر کتابداران و پژوهشگران، مهمترین عامل مؤثر بر عدم درخواست کمک از کتابدار، کمبود وقت کتابدار ذکر شده بود. دومین عامل مهم از نظر کتابدار، آن بود که پژوهشگران در مورد توانایی وی در ارائه کمک، اطلاع ندارند؛ اما از دیدگاه پژوهشگران، دومین و سومین دلیل، به ترتیب، نداشتن حوصله و تمایل کتابدار برای کمک و آشنایی ناکافی کتابدار با منابع، ذکر شده بود. بین نظرهای کتابداران و پژوهشگران، از نظر عوامل مؤثر بر عدم درخواست کمک از کتابدار، تفاوتی معنادار مشاهده نشد ($p < 0.05$) (نمودار شماره 2).

بحث و نتیجه‌گیری

دانش بشری به مدد پژوهش رشد می‌کند؛ توسعه می‌یابد و در نهایت، این فرایند به گسترش مرزهای معرفت و دانش پژوهی می‌انجامد. کتابداران و اطلاع‌رسانان در پژوهش، می‌توانند نقش دوگانه‌ای داشته باشند؛ از طرفی به عنوان پژوهشگر، دانش کتابداری را ارتقا بخشند و از طرف دیگر، از آنجا که پژوهش، فرایندی مبتنی بر اطلاعات است، با هدایت و راهنمایی پژوهشگران در فرایند تحقیق به گسترش دانش بشری کمک کنند. اما این پژوهش نشان داد کمتر از نیمی از پژوهشگران (46/2%) از کمک کتابدار استفاده کرده‌اند و پژوهش معتمدی (1381) نیز نشان داد اگرچه حدود 92% از جامعه مورد بررسی به کمک احتیاج داشتند و 76%

هم از کسی کمک گرفته بودند، صرفاً 25% از این افراد، از کتابدار کمک خواسته بودند. در پژوهش حاضر، 32/5% از کل پژوهشگران، کمک کتابدار را در مراحل مختلف تحقیق، مفید دانسته‌اند. بنابراین، تعدادی از افرادی هم که از کتابدار راهنمایی خواسته‌اند، به مفید بودن این راهنمایی اعتقاد نداشته‌اند؛ در صورتی که تمام کتابداران، کمک خود را مفید قلمداد کرده بودند.

در پژوهش باطنی و همکاران (1384)، درصد بالاتری (46/9%) به مفید بودن کمک کتابدار اعتقاد داشتند. تفاوت بین نظر کتابدار و پژوهشگر در مورد مفید بودن کمک، نشان می‌دهد بین خدمات کتابداران و انتظارهای کاربران، شکاف وجود دارد و لازم است کتابداران، انتظاراتهای مخاطبان خود را بشناسند. البته، بین جنس و مدرک تحصیلی پژوهشگران و همچنین مدرک تحصیلی کتابداران و تقاضای کمک از کتابدار، رابطه‌ای معنادار مشاهده نشد ($p < 0.05$). فقط بین میزان استفاده از کتابخانه و درخواست کمک از کتابدار، رابطه معناداری وجود داشت؛ بدین معنا که استادان (که از کتابخانه بیشتر استفاده می‌کردند) از کتابدار نیز بیشتر کمک گرفته بودند ($p < 0.05$). البته از آنجا که بیشتر منابعی که استفاده می‌کردند مجله‌های الکترونیکی و «پاب مد» بود، احتمالاً به کتابخانه کمتر مراجعه و خارج از کتابخانه از این منابع استفاده می‌کنند که این خود می‌تواند بر میزان درخواست کمک از کتابدار تأثیر بگذارد و سبب شود پژوهشگران از منابع دیگر کمک بگیرند.

بین مدرک تحصیلی کتابدار (کتابداری و غیر کتابداری) و درخواست کمک از وی در فرایند پژوهش، رابطه معناداری وجود نداشت؛ بنابراین لازم است برخی مهارت‌های آنها همچون مهارت برقراری ارتباط و دانش آنها در خصوص تحقیق، ارتقا پیدا کند. البته 16% و 20% کتابداران، مهارت خود را در استفاده از منابع چاپی و الکترونیکی، در سطح بالا و به ترتیب 84% و 68%، متوسط ارزیابی کرده‌اند که لازم است مهارت کتابداران در این زمینه نیز بهبود یابد. بین مهارت کتابداران در استفاده از منابع اطلاعاتی، همچنین آشنایی آنها با روش تحقیق و درخواست کمک از آنها، رابطه معناداری مشاهده نشد ($p < 0.05$). از بین مراحل پژوهش، بیشترین کمک در مرحله جستجوی اطلاعات صورت گرفته بود که حتی در همین مرحله نیز درخواست کمک از کتابدار در اولویت اول قرار نداشت؛ ضمن اینکه با توجه به بحث سواد اطلاعاتی، کتابدار می‌تواند در سایر مراحل (از جمله ارزیابی اطلاعات و تعیین موضوع) نقش مفیدی داشته باشد. در پژوهش باطنی و همکاران نیز 78/9% در مروری بر مطالعات گذشته و 70/8% در جمع‌آوری اطلاعات، 43/8% در تهیه گزارش نهایی و 33/3% هم در استفاده از منابع، از کتابدار کمک خواسته بودند (باطنی و همکاران 1384). در صورتی که کتابداران، دانش خود را از تحقیق گسترش دهند، می‌توانند در سایر مراحل تحقیق مفیدتر واقع شوند. مهمترین عامل در کمی مراجعه به کتابداران، از نظر هر دو گروه، پژوهشگران و کتابداران، کمبود وقت کتابدار ذکر شده بود، بنابراین، لازم است کتابخانه‌ها کارکنان جدید ماهر را به کار بگیرند و زمان خود را بهتر مدیریت کنند.

دومین و سومین علت عدم درخواست کمک، به ترتیب، عبارت بود از: عدم تمایل و علاقه کتابداران به ارائه کمک و آشنایی ناکافی با منابع. پژوهش معتمدی (1381) نیز مهمترین عامل را ناتوانی کتابداران ذکر

کرده است و «بایلی»¹⁸ هم به آگاهی نداشتن دانشجویان از توان کتابداران اشاره کرده است. «اتکینسون و فیگوروا» (1997) نیز دریافتند دانشجویان ترجیح می‌دهند به جای کمک گرفتن از کتابدار، از همکلاسی‌های خود کمک بگیرند؛ بنابراین لازم است دوره‌های بازآموزی مداوم و مکرر برگزار شود و پژوهشهایی دیگر، عوامل مؤثر بر ایجاد انگیزه در کتابداران و رضایت شغلی آنها را بررسی کنند و از نتایج بررسی‌ها برای بهبود این وضعیت استفاده شود.

منابع

- باطنی، محمدرضا و دیگران (1384). ضرورت مشارکت کتابداران و اطلاع رسانی پزشکی در تحقیقات مصوب دانشگاه علوم پزشکی اصفهان از دیدگاه مجریان طرحهای سال 1382. مدیریت اطلاعات بهداشت و درمان، دوره 2، ش 2، ص 11-16.
- دیانی، فریبا (1385). کتابداری پزشکی: حرفه‌ای در آن سوی مرزها. مدیریت اطلاعات سلامت، دوره 3، ش 1، ص 1-4.
- معتمدی، فاطمه (1381). بررسی میزان کمک‌یابی دانشجویان دانشگاه شیراز از کتابدار در انجام تحقیقات کتابخانه‌ای. فصلنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی آستان قدس. جلد 5، ش 4، ص 19-34.
- Alpi, K.M (2005). Expert searching in public health. Journal of the medical library association, 93: 97-103.
- Atkinson, J.D. and Figueroa, M (1997). Information seeking behavior of business students: a research study. The Reference Librarian, 58: 59-73.
- Bailey, Jr (1997). Help seeking behavior in the research process of college student. Available at <http://www.ala.org/acrl/paperhtm/d35.html>
- Beverly, C.A., Booth, A. and Bath, P.A (2003). The role of the information specialist in the systematic review process: a health information case study. Health information and libraries Journal, 20: 65-74.
- Beverly, C.A., Booth, A. and Bath, P.A (2003). The role of information specialist in the systematic review process: a health information case study. Health Information and Libraries Journal 20: 65-74.
- Booth, A. and Walton, G. (2000). Managing knowledge in Health services. London: Facet Publishing. Available from: <http://www.shef.ac.uk/scharr/mkhs>
- Davidoff, F. and Florance, V (2000). The information: a new health profession? Annals of International Medicine, 132: 996-8.
- Harris, M. R (2005). The librarian's roles in the systematic review process: a case study. J. Med. Libr. Assoc. 93(1): 83-7.

–MacLean, G (2006). Opportunity for change in the future roles for the health library and information professional: meeting the challenges in NHS Scotland. *Health information and libraries Journal*, 23 (suppl. f): 32-80.

–Mann, M., Sander, L (2006). and Weightman, A. Signposting best evidence: a role for information professionals. *Health information and libraries Journal*, 23 (suppl.1): 47-64.

–McGowan, J. and Sampson, M (2005). Systematic reviews needs systematic searchers. *Journal of the medical library Association*, 93: 74-80.

–Mead, T.L., Richards, D.T (1995). Librarian participation in meta- analysis project. *Bull. Med. Libr. Assoc.* 83 (4): 461-4.

–Swinkels, A., Briddon, J. and Hall, J (2006). Two physiotherapists, one librarian and a systematic literature review: Collaboration in action. *Health information and libraries Journal*, 23: 24-56.

–Volk, R. M (2007). Expert searching in consumer health: an important role for librarians in the age of the Internet and the Web. *J. Med. Libr. Assoc.* 95(2): 203-8.